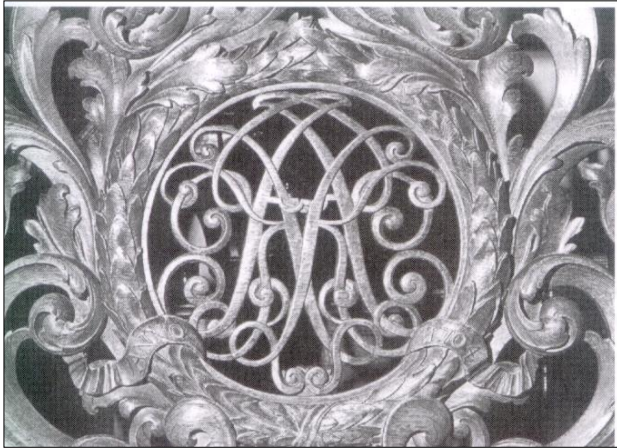


## De dooptuin van de Evangelisch-Lutherse Kerk te Zaandam

### VOORAF

Dit jaar is het 300 jaar geleden dat de Lutherse Kerk in Zaandam werd verrijkt met een paar bijzondere meubelstukken: de preekstoel en het doophek. Samen maken zij deel uit van wat onze voorouders het doophuis of de dooptuin noemden. Dat de preekstoel in 1704 gereed kwam weten we, omdat de inwijdingspreek waarmee destijds deze preekstoel door Ds Colerus werd ingezegend, in druk werd uitgegeven en bewaard bleef. Dat het doophek in 1704 gereedkwam, weten we omdat dat jaartal voorkomt in het ajour snijwerk dat het bovendee van het hekwerk siert.



In het midden zit een monogram van kunstig in elkaar gevlochten letters. Die in een vlochten letters, die doen denken aan een Turkse knoop, vormen het monogram van Johannes Hendrikus Kisselius, de schenker van het hek en preekstoel

Hoeveel mensen zullen daar wel tegenaan gekeken hebben?

Ter gelegenheid van het 300 -jarig bestaan van preekstoel en doophek verschijnt deze kleine

studie gewijd aan die beide meubelstukken.

Zullen al die mensen zich hebben afgevraagd, wie die gulle gever was en waarom hij dat nou deed. De schenker was, zegt men, bewezen is dat niet, Johann Hendrik (Heinrich) Kisselius. Achter de initialen staat dat hij Nederlands Doctor was. Hij was een van de 30 chirurgijnen die in de jaren 1650 tot 1700 die de lutherse gemeente rijk was en zij kwamen allen uit Duitsland en Scandinavië.



Een vraag is nog, waar hebben zij gewoond en gewerkt. Deze Kisselius kwam in 1687 uit Hatten bij Straatsburg naar Zaandam en was verwant aan Ds Petri, de zogenaamde bouwpastor van het huidige kerkgebouw, gebouwd in 1699. Dominee Petri kwam uit Giessen in Hessen.

Hij vermeldt dit elke keer in het doopboek als hij jarig was.

De vrouw van dominee Petri, Anna Ebers de Groot, (zij was een Zaandamse) was doopgetuige van Kisselius' dochter Helene, zo staat dat in het doopboek van 4 november 1696.

Waarom Kisselius deze gift deed is niet bekend. In de kerkenraad was Dr. Kisselius diaken. Er zijn van die jaren geen kerkenraads notulen aanwezig. Ook de kerk archieven van de jaren 1695 tot 1704 zijn niet aanwezig in het Gemeente Archief van Zaanstad. Juist die gegevens zijn zo interessant omdat in die tijd het huidige kerkgebouw is gebouwd. Waar zijn ze gebleven? Vrij kort na het in gebruik nemen van de kerk was er een felle brand achter de kerk op 31 maart 1713 op de achterliggende lijnbaan of te wel touwslagerij. Dit is nu het parkeerterrein van de Fordgarage aan de Zeemanstraat. Of deze brand ook het uitgebouwde consistoriegebouwtje heeft geraakt is niet bekend en deel van de inboedel is verbrand? We weten het niet. Wel weten we uit de rekeningboeken van 1704, dat ene Volkert Bou(w)man het doophuys heeft gemaakt. De rekeningen gingen naar de kerkenraad, maar nergens is te vinden wat Dr. Kisselius heeft gespendeerd. De vraag is dan ook wel terecht: heeft Dr. Kisselius dit fraaie hek wel cadeau gedaan, of staan er om andere redenen zijn initialen in het monogram? Moet men hierbij denken aan de Prediker, die zegt: 'Het is al ijdelheid' of was Kisselius alleen maar de gulle gever? Overigens waren er volgens het kasboek van die dagen meerdere gulle gevers.

### **Het kerkgebouw aan de Vinkenstraat**

Toen op 15 november 1699 het kerkgebouw in gebruik werd genomen na een record bouwtijd – de kerk werd aanbesteed op 4 maart 1699 naar een ontwerp van D. Emmerich uit Amsterdam in de toen gangbare stijl van het Hollands Classicisme en gegund aan de Amsterdamse Lutherse aannemer Mathijs van der Wulster –, was er nog geen nieuw meubilair aanwezig en de ramen waren nog voorzien van rieten matten. Het gebouw werd feestelijk ingewijd door Ds. Petri.

Bij zijn ontwerp heeft Emmerich zich duidelijk laten inspireren door het werk van de toen al geruime tijd overleden Jacob van Campen, met name diens ontwerp voor de Nieuwe Kerk in Haarlem. Ook de overhoekse uitzwenkende steunberen is een typisch detail van van Campen. De kruisvormige plattegrond, goed te zien in de gewelven is gevat in rechthoekig gebouw.

### **Het doophuis**

Waar de naam doophuis vandaan komt is niet bekend. In de protestantse kerkgebouwen komt de naam dooptuin meer voor omdat het doopvont, te weten een tinnen of koperen schaal, meestal in sierlijk gedreven geelkoperen consoles aan de trap van de kansel bevestigd was en daar om heen gedoopt werd.

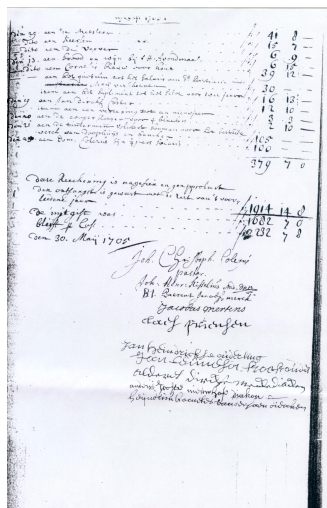
In de protestantse kerken is de dooptuin een vast gegeven. In de Duitse Lutherse Kerken kent men geen dooptuin. Het avondmaal en de doopplechtigheden werden daar in het koor van de Gotische kerken gehouden.

Wat de zin van een doophuis is, is ook niet geheel duidelijk. Is de zin hiervan, de uitvoerenden disciplines binnen het doophek te beschutten en voor wat? Het doophuis is geen heiligdom, zoals een altaar ruimte. De bekende prof. C.A van Swichem geeft aan dat dit een gebruik is uit de tijd dat de kerken altijd open waren, maar dat de ruimte om de preekstoel geen openbaar gebied was en iedereen op de kansel kon klimmen of met het doopvont aan de gang kon gaan. Later heeft men vaak het doophek weggehaald zoals in de Lutherse Kerk in Alkmaar en verkocht naar een museum in Londen, gelukkig is deze in Zaandam behouden gebleven.

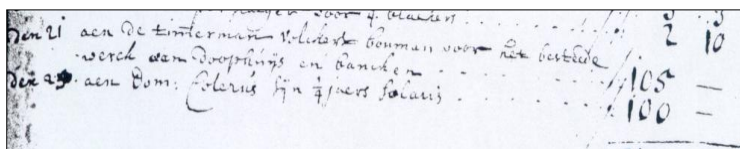
De Nederlandse Lutherse kerken hebben nooit een altaar gekend. Het avondmaal werd in de Nederlandse Protestantse kerken gevierd door het aanzitten aan wegneembare houten tafels op schragen, opgesteld voor de dooptuin. Van Zaandam

is bekend, dat is algemeen gebruikelijk in de Lutherse kerken, dat het avondmaal binnen het doophek werd gevierd als lopend avondmaal met 6 personen tegelijk. Voor het avondmaal moesten de Lutheranen biechten bij de predikant thuis en kregen daarbij een z.g. biechtloodje. Zij moesten dit afgeven aan de dienstdoende ouderling voor het gaan aan het avondmaal, als bewijs dat zij hieraan deel mochten nemen.

In Zaandam werd dit doophuis gerealiseerd in 1704, wel of niet geschonken door Dr. Kisselius. De maker hiervan is Volkert Nanningz Bou(w)man. De ene keer met een w geschreven in het kasboek en andere keer weer zonder w. Deze Volkert Bouman was lidmaat van de Lutherse Gemeente van Zaandam. Ook zijn kinderen zijn gedoopt in deze kerk. Dat weten we uit de doopboeken. Zijn tweede vrouw heette Elsje Gerritsd Kas. Gerard Kas is de maker van het orgelgalerij. Het beeldsnijwerk is van Klaas Evertz. Of Elsje Kas verwant is aan Gerard Kas is nòg niet bekend.



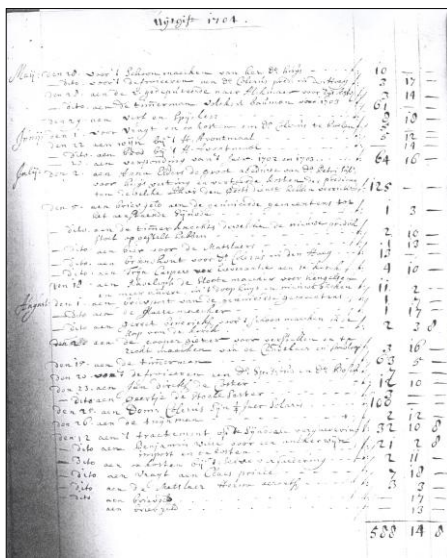
Is Volkert Bouman ook de beeldsnijder geweest van ons mooie doophek? Het was normaal dat het snijwerk aan derden werd uitbesteed. Dat gebeurt nu nog, ook in de orgelbouw. Helaas is de opdracht aan Volkert Bouman niet voorhanden maar in het kasboek van 1705 staat vermeld op 21 maj aan de timmerman Volkert Bouman: Voor het bestede werk van doophuis en banken 105 gulden.



(zie ook pag. 13)

Ook in de uitgaven van 1704 wordt Volkert Bouman weer genoemd met een bedrag van 61 gulden voor het in 1703 opgedragen werk.

Helaas zijn hier geen notulen van. Meerdere malen worden in het kasboek uitgaven vermeld voor de timmerman, maar ook voor metselaarsbaas en diens knechten voor materiaal en bier. Ja, ja !! Ook staat in het kasboek vermeld aan biergeld aan de timmerknechts desselben de predikstoel opgesteld hebben en 3 gulden en 16 stuivers de coopergieter voor het plaatsen van de sandlooper en de candelaar. Waarschijnlijk hebben boven de deuren in het hekwerk geel koperen bewerkte bogen gestaan. Zeker is dat niet, maar de houten knoppen zijn niet orgineel.



de  
voor





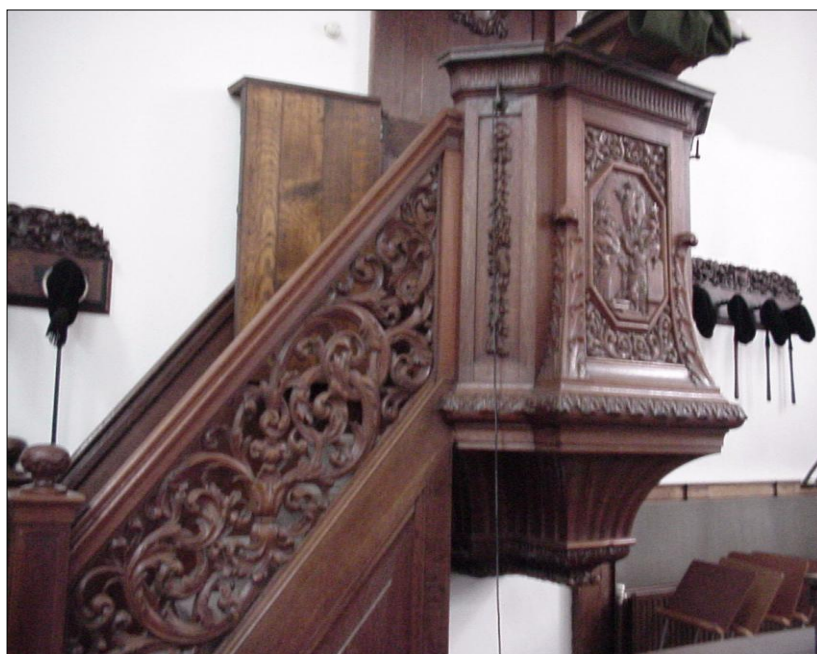
Over de lezenaar voor de voorlezer uit de bijbel en de voorzanger heb ik niets kunnen vinden behalve dan de moeten en schroefgaten in de bovenregels naast het monogram.

In de inventarislijst in het boekje 300 jaar kerkgebouw Evangelisch-Lutherse kerk staat vermeld: koperen lezenaar met ster, 1728. Door deskundigen wordt betwijfeld of deze, die nu binnen de dooptuin staat op een wonderlijke sokkel, de originele is. Niet duidelijk is of de preekstoel ook van Volkert Bouman is. Het ligt wel voor de hand, maar gestaafd is het niet. Uit het kasboek blijkt dat ook niet. Of er een totaal plan was voor de tuin, is niet bekend. Er zijn geen tekeningen van gevonden. Vaak bedienden deze meubelmakers van z.g. ordenboeken, zoals van Hans Vredeman de Vries, waar men de detaillering uit haalde voor bepaalde stijlkenmerken en

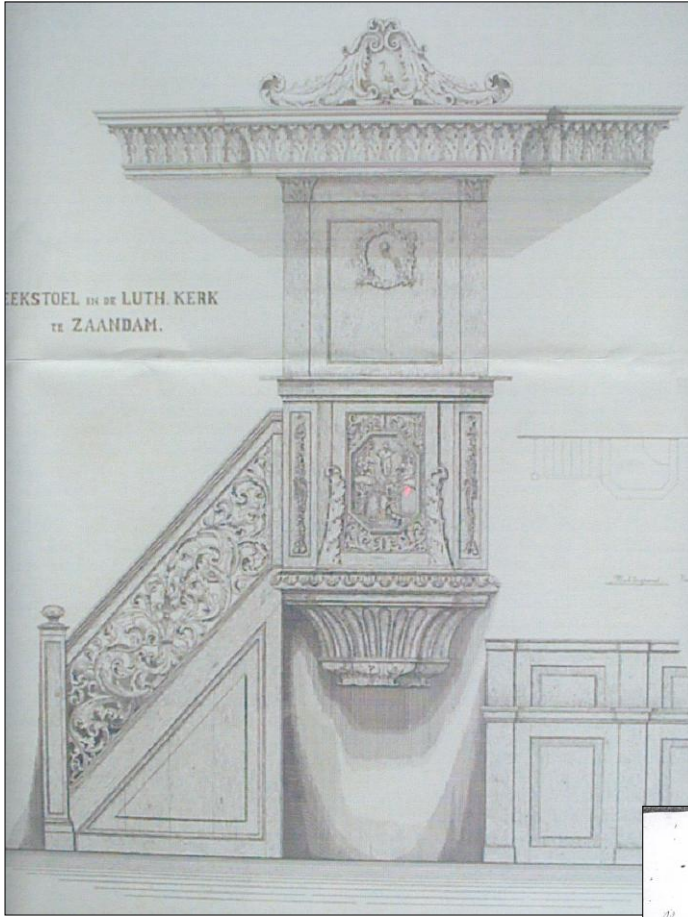
stijlelementen.

Als men naar de detaillering kijkt, dan zijn de details van het doophek, de banken binnen het doophuis en de preekstoel niet gelijk aan elkaar en hebben verschillende profielen. Ook de kleur van het eikenhout is niet gelijk.

Ds. Colerus in zijn inzegeningspreek: Toen dit uw Pronkstuk over 't Y quam varen. Alles duidt erop dat de preekstoel over het water is aangevoerd.







met de Tien Geboden, maar tevens met een staak waarop de koperen slang geplaatst is. Is hier een verwijzing naar Dr. Kisselius? Er is een relatie tussen Mozes met de staak en Christus als voorafbeelding van de kruisiging. De bovenkant van de kuip is versierd met knorrenlijst een motief uit de Lodewijk XIV stijl.

Het overige snijwerk is ingewikkelder van aard en zal door een daarin gespecialiseerde beeldsnijder zijn gemaakt

Aan de kasboeken te zien, blijkt daaruit, dat het doophuis in 1704 geheel gereed is gekomen.

Boven het eerste tafereel van Mozes met de staak is een tweede tafereel namelijk de verschijning van Christus na zijn opstanding. Hij wordt geflankeerd door twee engelen die op de wolken zitten. Zij dragen de lijdenswerktuigen, zoals het kruis waar Jezus aan genageld werd en de doornenkroon, die hij voor de kruisiging op het hoofd gezet kreeg. Bij de tafereelen hebben de verlossing gemeen. Rondom dit achtkantige tafereel zijn symmetrische ranken met krullende acanthusbladeren aangebracht.

Historica Carla Rogge vraagt zich af of het traphek van de preekstoel origineel is.

De verbinding met de kuip is anders en achter de trap zit een lambrisering die anders doet vermoeden.

In andere kerken ziet men vaak een halve spiltrap. Een diepgaand onderzoek hiernaar is gaande. Zoals reeds is aan gegeven er zijn geen oude tekeningen of foto's van de preekstoel, dan alleen van de huidige toestand.

De preekstoel zelf is toch van een bijzonder model van rechthoekige plattegrond met afgeschuinde hoeken, welke de indruk wekken als overhoeks geplaatste pilasters.

Gebruikelijk in de 17<sup>e</sup> en de 18<sup>e</sup> eeuw waren zeskantige kuipen.

De kuip is voorzien van een gesneden paneel, waar in Mozes staat afgebeeld

Uydgift 1704.

Maij: den 20. voor 't Schoon maachen van ker. de kint	10	—	—
— dito. voor 't defronceren van de Coleris pieder in de kint	3	17	—
den 21. aen de v. godsp. teende naec H. Linaer voor 't kint	3	14	—
— dito. aen de timmerman solokis barmen voor 't kint	61	—	—
den 22. aen 't kint en spij. les	3	10	—
Junij: den 1. voor 't kint en kint van de Coleris te kint	5	—	—
den 22. aen wijn bij 't kint	5	12	—
— dito. aen 't kint bij 't kint	—	14	—
— dito. aen 't kint van 't kint. 1702 en 1703	64	16	—
Julij: den 2. aen Anna Elders de groot aldruze van de kint	125	—	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	—	—	—
den 5. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	1	3	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	2	10	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	1	13	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	4	10	—
den 10. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	11	2	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	1	7	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	1	17	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	2	3	0
den 15. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	3	16	—
den 19. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	63	5	—
den 20. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	7	—	—
den 23. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	12	10	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	3	—	—
den 25. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	100	—	—
den 26. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	2	12	—
den 12. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	32	10	0
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	21	2	0
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	2	11	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	7	18	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	3	3	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	—	17	—
— dito. aen 't kint van de kint. 1702 en 1703	—	13	—
	588	14	0

Het klankbord aan de voorzijde is voorzien van een rijkversierd opzetstuk. Een dergelijk opzetstuk was niet ongebruikelijk en laat een wapen zien met daar in een kraanvogel die een sprinkhaan in zijn mond heeft en brengt de deugd binnen. Dominee Colerus schrijft hierover in zijn inzegningspreek: De aloude hebben de waakzaamheid onder het zinnebeeld van een Kraan(vogel), op een been staande en in het andere been een steen houdende afgebeeld. Het zal ook mijn plicht vereischen om mij gelijk deze vogel nuchterheid en waakzaamheid te vertonen. Het wapen wordt geflankeerd door krullend bladwerk van acanthusbladeren. Deze preekstoel zit vol symboliek en waarschuwingen en wijze lessen. In zijn mammoet preek van 36 bladzijden (waarschijnlijk 3 uur) heeft Ds. Colerus dit allemaal aangehaald en uitgelegd. Het valt buiten dit bestek om hier nader op in te gaan.

Wanneer de andere vaste banken buiten het doophuis tegen de wanden zijn geplaatst en door wie, dat zal nog worden onderzocht. Het doophuis heeft verder behalve het houtsnijwerk aan de kansel geen typische Lutherse kenmerken.



Een vreemd fenomeen is nog de kleine bank, die buiten het doophuis is opgesteld. Niemand weet precies, wat eigenlijk de functie is van dit meubel. Wat eigenaardig is, is het grote blad aan de voorkant van de binnenzijde. Sommige mensen vertellen, dat dit meubel een bank voor de doopouder, - dus de vader en de getuige, de moeder lag nog in het kraambed, want het kind werd meteen de andere dag gedoopt - is geweest, waarbij het grote voorblad diende als blad waar de wieg of reismant op kon staan. Of dit meubel vroeger ook in het doophuis heeft gestaan is bij ons niet bekend. Deze bank heeft een aan de bovenkant een getoogd achterschot en doet vermoeden door zijn detaillering, dat deze ook in het begin van de 18<sup>e</sup> eeuw is ontstaan

Typisch is dat de banken in en buiten het doophuis allen een verschillende detaillering hebben. In zo'n korte tijdsperiode mag men aannemen, dat een maker een zelfde detaillering heeft gebruikt voor profielen en bossing afmetingen der panelen. Of spreekt men hier toch over verschillende makers?

Ook treft men verschillen aan in de detaillering in het snijwerk van het paneel in het doophek en de leuning van de trap naar de preekstoel.

Voor mij is het interessant om te weten of het snijwerk van de preekstoel van de Oud-katholieke kerk aan het Papenpad van dezelfde hand is als die van de



Lutherse kerk.



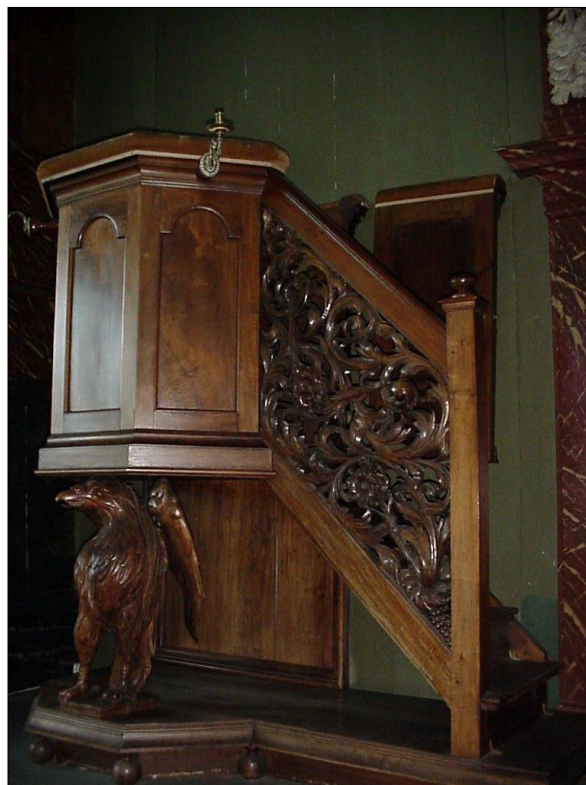


De Oud-katholieke kerk is gebouwd in 1695 en de preekstoel alsmede de communiebank staan te boek als werk uit het laatste kwart van de 17<sup>e</sup> eeuw.

Men mag aannemen dat dit meubilair in de Oud Katholieke Kerk gemaakt is voor de nieuwe kerk, de voorgaande kerk aan het Ruiterveer was van 1648. De preekstoel is hier overigens gemaakt van notenhout

De vraag dient dan te worden gesteld of met name het snijwerk door een aparte beeldsnijder is gemaakt en welke relatie die heeft gehad met de dan al tanende scheepsbouw.

Veel van het snijwerk uit de scheepsbouw is al verloren gegaan. Het is niet meer te achterhalen, waar en door wie dit gemaakt is. In bovengenoemde kerken is het nog aanwezig. Wat we nog willen weten is, wie dit snijwerk gemaakt en betaald heeft. Ook hierover is een onderzoek gaande.



## De beeldsnijders

Zoals boven vermeld weten we niet of de maker van het hek ook het gesneden paneel heeft gemaakt. De vraag is nu, heeft Volkert Bouman die, het hek met de banken heeft gemaakt, ook het paneel gesneden? Volkert's zoon Nanning komt wel voor in het verpondingregister. Hij woonde volgens het verpondingboek in de Oostzijde op nr.796. Het was een dubbel huis, dat in tweeën was bewoond. (Door zijn vader?) De gegevens over beeldsnijders in de Zaanstreek zijn tot nog toe weinig. Waren deze beeldsnijders in dienst bij de scheepswerven of hadden zij, zoals in Rotterdam, hun eigen ateliers, die ook voor anderen zoals particulieren, kerken en overheid hun snijwerk leverden. Of de architect van de Lutherse Kerk D. Emmerich uit Amsterdam ook een stem had in de vormgeving is niet bekend, ook niet of hij het ontwerp heeft voor het doophuis heeft gemaakt.

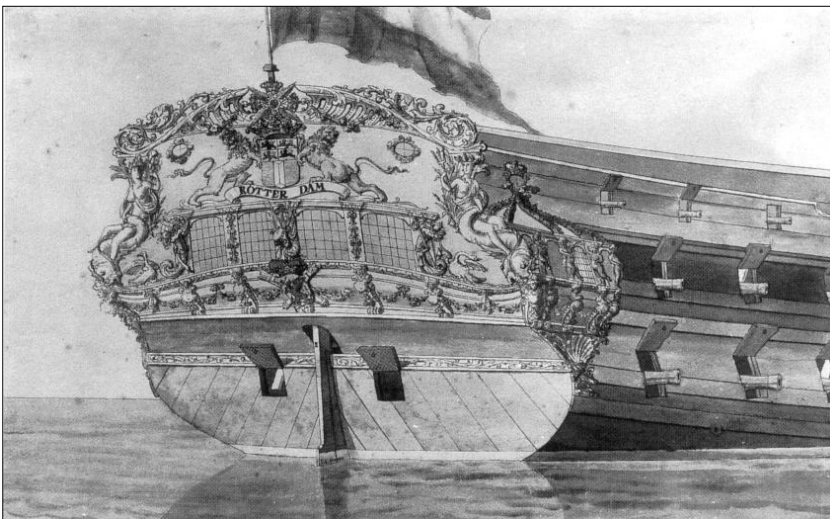
Vaak liet men dit over aan de uitvoerend kunstenaar.

Over de beeldsnijders in Rotterdam is wel veel bekend, zij kregen hun opdrachten via aanbestedingen van de Admiraliteit. Het zou zinnig zijn te weten waar het snijwerk voor particulieren en kerken in de Zaanstreek vandaan kwam. Denk maar eens aan de communiebanken, kansels, versieringen aan orgels.

In de Bullekerk te Zaandam vond men nog een proefstuk van het snijwerk voor tussen de kolommen in het orgel achter de organist. Dit snijwerk is gemaakt door Evert de Leeuw in 1712 voor 146 gulden en 5 stuivers. Het opzetstuk achter de organist -dit waren kennelijk zeer bewegelijke mannen die de goegemeente stoorden- is gemaakt door ene Coo de Cleve in 1802.

Ook in het Reghthuijs van Westzaan zijn proefstukken van Anthonie Ziesenis uit Amsterdam verlangd en gemaakt. Deze man was zeer beroemd in zijn vak.

Proefstukken in de Lutherse Kerk En de Oud Katholieke Kerk zijn niet bekend. Scheepsbeeldsnijders hadden maar een karig financieel aandeel in de kosten van een schip. Nicolaas Witsen schrijft in zijn boek, dat de beeldsnijder voor een schip ter waarde van 75.000 gulden, 350 gulden ontvangt en 400 gulden voor het hout. In 1685 was het materiaal al duurder dan het loon van een kunstenaar.



Wonderlijk is het, dat er zo weinig bekend is van de beeldsnijders in de Zaanstreek. In de verpondingregisters komen zij niet voor, ook hun ateliers zijn daarin niet aangegeven.

De historicus Lootsma vermeldt in zijn historische de namen van 8 beeldsnijders. Een pikant detail daarin vertelt Lootsma: dat er een

plakkaat werd uitgevaardigd door de kerkenraad van West Zaandam tegen het houden van predicatien In de Beelthouwerswinckel van Claes Evertsz ,welke op de Hoogenhorn was gevestigd. Dit was de beeldsnijder van de borstwering van het prachtige Mullerorgel

Waren het begaafde (veredelde timmerlieden met iets meer kunstzinnig bloed) of waren het kunstenaars zoals beeldhouwers en kunstschilders? Waar en van wie hebben ze hun vak geleerd? Bekend is van de Rotterdamse beeldsnijders dat de kennis van vader op zoon werd overgedragen in vele generaties. Veel beeldsnijders en beeldhouwers gingen vroeger in de leer in Italië. Ook in Rotterdam hadden de beeldsnijders uitvoeringsvoorschriften van de Admiraliteit. Om nu te kunnen beoordelen of het snijwerk aan kansel en doophek van grote waarde is op "kunstlerisch" en vakmanschap, zou men normen en waarden richtlijnen moeten hebben, naar tijdvak.





De schoonheid en charme van het snijwerk in de Zaanse Kerken zijn niet te omschrijven. Dat moet men zien en beleven. Men ziet bijvoorbeeld dat het snijwerk aan het orgel in de Lutherse Kerk van Zaandam fijner is en slanker is dan aan het doop- en traphek en is dan ook 30 jaar later gemaakt, het is meer Rococo.

*(zie ook pag. 14)*

Het snijwerk aan deze hekken is fijner en ranker dan b.v. de communiebank in de Oud-katholieke Kerk te Zaandam. Deze communiebank had vroeger gepolychromeerd snijwerk en vraagt er om dit weer te krijgen. Aan het einde

van de 19<sup>e</sup> en begin 20<sup>e</sup> eeuw heeft men vaak het snijwerk in één kleur geschilderd. Vaak is dan ook het gepolychromeerde snijwerk wat grover en moet zijn uitstraling meer van de kleuren hebben, dan van de structuur van het snijwerk.

Het snijden en hakken is een kunst, maar zeer zeker het maken van een ontwerp. Hadden ze net als in de architectuur z.g. orde boeken of te wel voorbeeldboeken? De schepen zijn door Witsen goed beschreven in een bestek, maar tekeningen moesten de beeldsnijders zelf leveren ter goedkeuring. Deze werden wel eens afgekeurd door de opdrachtgevers.

Zoals men ziet, er moet nog veel worden uitgezocht over de beeldsnijders in de Zaanstreek. Het is bijna wel zeker, dat veel houtsnijders, die later de versieringen op de houten topgevels in de Zaanstreek maakten, waarvan de meeste na 1740 gemaakt zijn, scheepsbeeldsnijders waren. Want na 1720 was de scheepsbouw van houten schepen in de Zaanstreek op z'n retour. Wat betreft het doophuis van de Lutherse Kerk moet het nodige worden opgezocht. Het gaat om een schitterend werkstuk van 300 jaar geleden. Het zoeken in het Gemeentearchief is een heel karwei. Vaak is het zoeken naar een speld in hooiberg. Eigenlijk zou men mensen die gespecialiseerd zijn in het archief een zoekopdracht moeten geven. Zolang deze er niet zijn, moeten we het zelf doen en het is best een interessante ervaring als je iets vindt waar naar je gezocht hebt.

U mag best weten, dat de mensen in de studiezaal van het Gemeentearchief in Koog aan de Zaan mee hebben genoten toen ik de naam van Volkert Bou(w)man vond.

Zaandam, 5 augustus 2003

Hans Valk op het Papenpad 12 te Zaandam

Met dank aan Carla Rogge voor haar waardevolle adviezen.

Literatuur:

Ds W.J Manssen

Een eigen kerkgebouw in Zaandam voor de Scheepsbouwers van overzee”

C.A van Swigchem cs “Een huis voor het woord”

Drs. J.C.A. Schokkenbroek cs “Kunst op het water”

De Zaende, jaargang 1946-1948

Orgels in Noord-Holland

Correctie: Ingrid Valk

Lay-out: Truus Eelman



banken aan oostgevel mét en zónder deurtjes



bank aan westgevel  
de enige in zijn soort.

komt déze ergens anders  
vandaan?





banken onder het orgel.



fraai gesneden kapstok voor de collectezakken.

Kerkenraadsbank buiten de dooptuin.

Hier zat de grote kerkenraad,  
te weten de afgetreden ouderlingen.





Den 29.	aen de Metsteen	41	8	—
Dito	aen Keesjen	15	7	—
Dito	aen de Verver	6	9	—
Den 13.	aen Brood en wijn bij H. Zuondmaat	6	15	—
Dito	aen Cornelij Blauw voor hout	39	12	—
	aen het quertijn tot het salaris van Et. Bastiaens int <del>maand</del> <sup>Maay</sup> vercheenen	30	—	—
	item aen het huplement tot het salre voor twee jaeren	16	13	—
Den 19	aen Jan Dirckz Posten	12	10	—
	item aen een vercheening tot een nieuw jaer	3	3	—
Den 20	aen de coeper slager voor 4 blaaten	2	10	—
Den 21	aen de timmerman Volterre bouman voor het bestede werck van droophuis en bancken	105	—	—
Den 23	aen Dom. Colerus sijn 7 jaers salaris	100	—	—
		379	7 0	

Deze Reechening is nagezien en geapprobeert  
den ontfangte is geweest met de rest van't voorn  
leedene jaer

De inlyt gift was . . . . . 1014 14 8  
Blijft 4 Luf . . . . . 1682 7 0  
Soen 30. Maay 1705 . . . . . 2696 21 8

Joh. Christoph. Colerus  
pastor.  
Joh. Henr. Kiffelins <sup>Ind. Darr</sup>  
Bl. Baerent Jacobsz mesch  
Jacobus mertens  
Claes Pincuszen

Jan Hendrick de veldeling  
Jan Leuniger troostoud  
aldert Dintz mandiaary  
andris Joette inwohsp diaken  
hijndrik Baerent van der veld velding





Orgel in de Lutherse Kerk te Zaandam met balustrade gemaakt door Gerard Kas en snijwerk Claes Evertsz.





Het beeldhouwde frontpaneel van de op 8 juli 1704 ingewijde preekstoel, met voorstellingen van Mozes en Christus, beiden met hun attributen.